

El darrer decenni d'intervencions arqueològiques a Ilturo (Cabrera de Mar, Maresme). Novetats i estat actual de la recerca

Albert Martín Menéndez*

Resum

Des de la troballa del jaciment de Ca l'Arnau-Can Mateu el 1997, s'han fet moltes intervencions a la vall de Cabrera de Mar, bàsicament marcades per l'evolució urbanística del poble, i algunes d'aquestes, com és el cas de Can Rondon de l'Hort i Can Benet, han proporcionat troballes de molta entitat. Tot plegat, avui dia ens ha facilitat una visió molt millorada de l'extens jaciment arqueològic d'època romana republicana que ara anomenem *Ilturo*.

El període posterior a les primeres excavacions

L'any 1998, dins el cicle de la Tribuna d'Arqueologia 1998-1999, vàrem donar a conèixer la descoberta d'aquest jaciment arqueològic (Martín Menéndez, 2002). El contingut d'aquell primer treball eren els resultats preliminars del que s'havia trobat els anys 1997 i 1998 en les intervencions fetes en dues parcel·

les conegudes amb els noms de Ca l'Arnau i Can Mateu, situades l'una al costat de l'altra, al cantó occidental de la riera de Cabrera de Mar, just enfront de l'edifici de l'ajuntament del poble.

En aquest nou treball no és el nostre objectiu tornar a repetir el que ja es va aportar en aquella publicació, però sí que és interessant que puguem recordar alguns aspectes fonamentals, com per exemple que el que s'havia trobat es componia de dos conjunts arqueològics superposats, el més recent dels quals era un forn de producció d'àmfores i les seves instal·lacions addicionals, i el més antic, i molt més extens, un assentament de caire residencial, amb cronologies d'entre mitjan segle II aC i el primer quart del segle I aC. D'aquest assentament més antic destacava la troballa dels banys públics, els quals presentaven un estat de conservació excepcional, i, a més, l'excavació de les sales més importants d'aquest complex havia posat de manifest la seva especial rellevància constructiva. A banda dels aspectes concrets de les estructures descobertes al jaciment, també

* Arqueòleg municipal de Cabrera de Mar.

es va provar d'explicar què podia significar la troballa d'un assentament d'aquesta tipologia per a la comprensió del procés de romanització del país.

Els treballs que seguidament es van fer continuaven basant-se en el mateix conjunt d'intervencions, tot i que també anaven aportant dades derivades del processament dels materials que s'havien trobat. Alguns d'aquests treballs es varen centrar especialment en els banys públics de l'assentament (Martín Menéndez, 2000) i van posar de manifest les dades que oferien el seu estat de conservació i la singularitat constructiva dels seus sostres. Altres, en canvi, varen tornar a incidir en la rellevància tipològica de l'assentament i en el paper que aquest podria haver jugat durant el procés de romanització, així com en la seva connexió amb la ciutat d'Ilturo (Garcia Roselló *et al.*, 2000; Martín Menéndez, Garcia Roselló, 2002). En darrera instància, també es va presentar un treball més concret sobre el que se sabia del forn de fabricació d'àmfores i de la seva producció amforal (Martín Menéndez, Garcia Roselló, 2007), tot i que en aquesta última publicació ja s'incorporen algunes dades d'intervencions posteriors al municipi.

En realitat, les parcel·les de Ca l'Arnau i Can Mateu, que havien estat l'origen de totes aquestes publicacions, havien estat intervingudes de manera molt parcial. A l'extrem nord de la de Ca l'Arnau s'havien excavat completament l'interior i el frontal del forn de fabricació d'àmfores i part de la seva estratigrafia circumdant. Aquest element havia estat ja restaurat per Gamarra i García SL i protegit amb una coberta metàl·lica. A l'extrem sud de la parcel·la de Ca l'Arnau, a tocar la de Can Mateu, hi havia els banys públics, excavats en

una bona part, però quedaven encara per treballar tot el seu extrem occidental i també tot l'espai que envoltava el conjunt, i, a més, no s'havien pogut fer l'inventari, la restauració ni l'estudi dels elements que componien els seus sostres. A banda d'això, la coberta metàl·lica que els havia de protegir no es va poder instal·lar fins al gener del 2001,¹ la qual cosa va provocar un deteriorament del conjunt. La resta del jaciment, però, només es coneixia a través de rases de sondeig, que, a més, un cop finalitzats els treballs s'havien tornat a tancar. Exceptuant els dos punts esmentats, tot el jaciment va quedar cobert per una capa de més de quatre metres de sediments.

La parcel·la de Can Mateu la coneixem millor perquè durant la intervenció se n'havien extret tots els sediments que cobrien les estructures antigues, llevat dels de l'extrem nord-est. Això havia facilitat l'obtenció de la planta general del conjunt, tot i que cal tenir en compte que només s'hi varen poder excavar tres habitacions de la part més meridional, mentre que a la resta de la superfície només es va arribar a la neteja dels nivells d'arrasament dels murs. Un cop finalitzada l'excavació, tota la superfície es va cobrir amb geotèxtil i sauló.

En els anys següents es varen continuar fent intervencions arqueològiques a la vall de Cabrera de Mar, però cap va tenir l'abast de la que s'havia practicat a les dues parcel·les ja conegudes. És el cas de la intervenció feta el 1999 a l'immoble conegut amb el nom de l'Hostal (Cela Espín *et al.*, 2002), la de l'any 2000 al jaciment de Can Sala (carrer Agustí Vendrell,²) i, sobretot, les que es varen portar a terme al carrer Barcelona del barri de la Guardiola els anys 1999³ i 2006⁴ i a Can Benet els anys 1999⁵ i 2002,⁶ ja que en aquests dos casos es va fer

1. Intervenció dirigida per José A. Cantos Rueda.

2. Dirigida per Francesc Florensa Puchol.

3. Dirigida per Josep M. Vila Carabasa.

4. Dirigida per Carles Velasco Felipe.

5. Dirigida per Marc Jiménez Marzo.

6. Dirigida per Antoni Martín Oliveras i Albert Martín Menéndez.

evident que la superfície arqueològica que s'havia trobat a les parcel·les de Ca l'Arnau i Can Mateu tenia continuïtat tant riera amunt com riera avall, cosa que ampliava força l'extensió del jaciment. Particularment interessants van ser les troballes que es van produir a Can Benet, atesa l'excepcionalitat de les restes, de les quals parlarem més endavant.

Una altra intervenció molt significativa fou la de Can Masriera l'any 2003,⁷ ja que aquesta es va desenvolupar al costat oriental de la riera de Cabrera i va posar de manifest, per primera vegada, que el tipus de restes arqueològiques que s'havia trobat al cantó occidental es podia reproduir al cantó oposat.

El jaciment de Can Masriera presentava un grau d'arrasament bastant elevat, fins a l'extrem que els nivells de circulació més rellevants del conjunt no s'havien conservat, i havia estat així perquè tant aquests nivells d'ús com les estructures que els definien estaven construïts en un punt més elevat. En canvi, sí que coneixem prou bé l'accés a aquesta part més alta i als nivells de circulació des d'on s'hi puja.

El conjunt estructural (fig. 1)⁸ està compost per uns murs de contenció d'una fase preexistent, que retallen el terreny natural, més elevat cap a l'est. Es tracta d'estructures de cronologia imprecisa, però bastides sobre farciments de finals del segle III aC. Una d'aquestes, corresponent a un àmbit de tipus indeterminat, només conserva una cantonada en forma d'L amb el braç llarg en sentit nord-sud. En un moment donat, s'amortitzen aquestes estructures i el mur que va en sentit est-oest es retalla i se'n conserven només 1,25 m de recorregut. Seguidament es construeix un nou mur de contenció en forma d'L invertida amb el braç llarg situat en sentit paral·lel al mur preexistent, cosa que deixa entre els dos un espai de només seixanta centímetres d'ample i uns cinc metres de llarg, que òbviament funcionaria farcit de sediment. Seguidament, en una posició centrada respecte

d'aquest nou mur paral·lel, es construeix una escala, que salva el desnivell entre la zona més baixa de ponent i l'interior de l'estructura a llevant. Aquesta escala fou bastida cap al darrer quart del segle II aC i presenta un indubtable aspecte monumental, tot i que avui dia només conserva tres graons, als quals segurament se n'hi haurien d'afegir un parell més. El desnivell que se salva amb aquest element és de més d'un metre, que és el que avui es pot documentar. A més, un altre mur de contenció, construït com a prolongació vers el sud de la façana a la qual s'adossa l'escala, completa la configuració de l'espai de la terrassa superior.

La interpretació del conjunt es basa en aquests elements singulars. S'ha suposat que el segon mur construït en paral·lel faria les funcions de fonamentació d'una columnata que adornaria la façana d'un possible temple, la qual se situaria sobre el mur paral·lel més antic, i l'amplada d'aquest recinte vindria donada pels murs transversals que defineixen aquest espai de porxo tot perllongant-los vers l'est. Evidentment, l'escala monumental al centre donaria accés a la porta del suposat temple.

Una dada que encara volem afegir és el fet que aquesta situació de dos murs paral·lels es reproduceix al nord dels elements que hem descrit, ja que un nou mur paral·lel perllonga, vers el nord, el que interpretem com a fonament de la columnata. Malauradament, els treballs d'excavació no es pogueren ampliar en aquesta direcció i aquesta petita part del jaciment ha quedat per a treballs futurs.

Si bé es tracta d'una proposta d'interpretació arriscada, tenint en compte el que queda de la terrassa superior, aquesta ve refermada per les troballes dels nivells d'enderroc que hi ha a sobre i al voltant de l'escala, on s'han recuperat elements de ceràmica, metall i vidre de qualitat, així com proves de l'existència d'un *opus signinum* tessel·lat, revestiments parietals de morter blanc i restes d'un cremador de

7. Dirigida per Antoni Martín Oliveras.

8. La topografia ha estat feta per Lluís Sant Monrós, el dibuix de camp per Antoni Martín Oliveras i la vectorització informàtica per Ainoha Pancorbo Picó.

Figura 1. Planta general de la intervenció a Can Masriera, 2003

perfums de ceràmica de gran format. Aquest nivell d'enrunament presenta una datació de 100-80 aC (López Mullor, Martín Menéndez, 2010).

En els anys posteriors a les primeres intervencions, les parcel·les de Ca l'Arnau i Can Mateu quedaren a l'espera que les adminis-

tracions i els propietaris arribessin a un acord sobre el seu futur. Un cop això es va produir, els promotors varen poder començar a urbanitzar l'entorn del jaciment i a edificar a les zones lliures de restes arqueològiques. D'aquesta manera, entre els anys 2001 i 2004, el que avui dia es coneix com a clos arqueològic de Ca

l'Arnau i Can Mateu va prendre la configuració i l'aspecte que té avui dia.

Les intervencions que es varen fer en aquest període no varen provocar cap avenç des del punt de vista científic, però sí que van aconseguir una fita força important, que fou alliberar de sediments superficials tot el voltant dels banys públics, per la qual cosa, a partir d'aquest moment, tota aquesta part del jaciment va esdevenir accessible al treball dels arqueòlegs. Aquesta circumstància va fer que l'any 2005 l'Ajuntament de Cabrera de Mar promogués una campanya de treballs amb l'objectiu de posar al descobert la part occidental del complex dels banys públics.

Els treballs d'aquesta campanya⁹ es van ocupar, primerament, de l'excavació de l'àmbit situat enfront de l'accés del *praefurnium* i dels que hi ha tant al sud com al nord del *laconicum*. Aquesta excavació va permetre conèixer la seqüència d'ocupació d'aquest sector en les darreres fases d'utilització dels banys públics, així com alguns detalls de l'evolució constructiva dels moments anteriors. Una dada important que ha resultat d'aquests treballs és que, almenys durant el període d'ús del *laconicum*, l'accés als banys públics es feia des del sud, a través de l'àmbit que hi ha al cantó sud d'aquesta cambra. En segon lloc, es va portar a terme l'excavació dels sediments que hi havia contra la cara nord del mur de capçalera de l'*alveus*. Aquí es va poder documentar una estratigrafia que va permetre veure el comportament d'aquesta zona en el període posterior a la construcció dels banys públics, i particularment en els moments més tardans. Finalment, es va excavar superficialment l'espai que hi ha entre els banys públics i la riera, per tal de delimitar l'arrasament que s'havia produït per aquesta banda amb posterioritat a l'abandonament del jaciment, el qual havia provocat la desaparició de la cantonada sud-est del conjunt.

■ Can Rodon de l'Hort

Un nou punt d'inflexió en l'arqueologia a Cabrera de Mar es va produir l'any 2006, quan l'Ajuntament va promoure una intervenció arqueològica a la parcel·la¹⁰ que hi ha al nord-est de la masia de Can Rodon de l'Hort, o sigui, a l'espai que hi ha entre la que es coneix com els Horts de la Rectoria i el carrer Pare Jaume Català, que constitueix la prolongació natural del torrent de Sant Feliu.

El nom de Can Rodon de l'Hort és ben conegut dins el registre bibliogràfic sobre l'època ibèrica a Catalunya. El 1881 es va produir la descoberta de la necròpoli ibèrica per part dels homes que treballaven per a en Rubio de la Serna (1888), el qual va anar excavant les tombes conforme anaven apareixent (Verdaguer, 1884; Brunet Bellet, 1885), almenys fins al 1885 o el 1886. Fou precisament en aquest darrer any que es va trobar una moneda d'Ilturo (Rubio de la Serna, 1886), que l'excavador, comprensiblement, va associar a la necròpoli. A partir d'aquest moment, tot continuant els treballs d'excavació cap a ponent, es varen trobar, els anys 1886 i 1887, restes d'habitacions construïdes amb murs de pedra, escòria de ferro i monedes d'Ilturo i Ausesken (Rubio de la Serna, 1887 i 1889).

La troballa de la necròpoli de Can Rodon de l'Hort va tenir un ampli ressò a l'època, tot i que els materials quedaren en propietat d'en Rubio de la Serna, a casa seva, on eren sovint visitats (Pellicer Pagès, 1887). També és sabut que, cap al 1916 o el 1917, va aparèixer una altra tomba, sense que se sàpiguen gaires detalls de la troballa (Farell, López-Viñals, 2004), i un altre cop, l'estiu del 1928, es fan més troballes semblants a les anteriors (Serra Ràfols, 1928, 53). Finalment, la major part de la col·lecció de Rubio de la Serna va anar a parar al Museu d'Arqueologia de Catalunya, a Barcelona (Serra Ràfols, 1926), una institució que actualment

9. Intervenció dirigida per Albert Martín Menéndez.

10. Número 23 del plànol cadastral de l'any 1876, conservat a l'Ajuntament de Cabrera de Mar.

conserva aquest material i en la qual va ser estudiat per Josep Barberà (1968).

La necròpoli, però, no va quedar esgotada, ja que durant els anys 1968 i 1969 es varen portar a terme noves excavacions, dirigides precisament per Josep Barberà (1969-1970), en què es van aconseguir localitzar i excavar quatre noves tombes dins la mateixa parcel·la on s'havien fet les troballes anteriors, però en aquesta ocasió ben bé a tocar del mur de tanca nord. Posteriorment a aquestes intervencions, se sap que el 1975 es produïren a la parcel·la uns moviments de terres que provocaren la troballa de peces clarament procedents de tombes d'aquesta necròpoli, que segurament acabaven de ser destruïdes (Vinyals Cortés, 1996).

Una dada interessant que es desprèn dels treballs dels anys 1968 i 1969 fou el fet de documentar la presència d'un mur de pedra que, des de la parcel·la on s'estava fent la intervenció, s'endinsava en la situada immediatament al nord. L'existència d'aquesta paret, suposadament posterior a la necròpoli ibèrica, va quedar en segon pla davant la troballa de les tombes, però no obstant això a l'arxiu de Marià Ribas es conserven anotacions, croquis i fotografies sobre aquest fet. Òbviament, aquesta troballa s'ha d'associar a les dades d'aquesta mena que va aportar Rubio de la Serna els anys 1886-1888.

La intervenció del 2006 (fig. 2)¹¹ a la parcel·la superior va oferir uns resultats espectaculars i alhora sorprenents, ja que si bé no s'ha pogut documentar encara la continuïtat de la necròpoli ibèrica en aquest espai, sí que s'hi ha trobat una àmplia superfície construïda d'època romana. A més, també s'ha pogut veure que totes aquestes construccions se situen sobre un terreny que originàriament presentava una orografia menys planera de la que a priori es podia suposar, ja que la part més alta se situa al quadrant nord-est de la parcel·la, mentre que la part més baixa correspon al centre-sud

d'aquesta, i la diferència entre un lloc i l'altre arriba a ser de cinc metres.

Al quadrant nord-est del solar no s'han trobat restes de construccions d'època romana, tot i que no podem descartar que haguessin existit i no s'hagin conservat. El que sí que s'ha trobat, a tocar del carrer Pare Jaume Català, és un conjunt de tres sitges datables entre finals del segle v aC i inicis del segle següent, que ens han ofert una bona quantitat de troballes ceràmiques i de bronze, així com multitud de restes de consum de peix. A la resta del solar no ha aparegut cap estructura més que puguem relacionar amb aquestes sitges.

La part sud-est de la parcel·la era el lloc on s'esperava trobar la necròpoli ibèrica, però fins al moment el que hi ha és un grup d'habitacions de caire modest, tallades en el seu extrem est per l'obertura del carrer modern. Aquestes construccions estan organitzades a partir d'un vial (V-2) de 2,25 metres d'amplada, situat una mica més a ponent, que va de nord a sud i està delimitat pel seu cantó oriental per un mur de contenció, ja que el terreny situat encara més a ponent queda a una cota més alta. Aquest sector, que era el que presentava l'estat de conservació més deficient de tot el solar, va ser excavat completament el 2010¹² i s'ha interpretat com un taller on es practicava la fosa i el treball del plom. De fet, les restes constructives situades a ponent de les excavades el 2010 també estan relacionades amb el treball del metall, però en aquest cas es tracta clarament de ferro. La posició topogràfica de tot el que hi ha a llevant d'aquest petit vial podria posar aquestes restes en relació amb el jaciment arqueològic conegut de Mas Català (Pérez-Sala Rodes, Garcia Roselló, 2002), que es va trobar a l'altre cantó del carrer Pare Jaume Català.

Les restes arqueològiques més importants que s'han trobat en aquesta parcel·la han estat les que ocupen la meitat oriental, que corresponen a una trama urbana d'època romana repu-

11. La topografia ha estat feta per Lluís Sant Monrós. El dibuix de camp per Judit Vico Cortès i Jordi Aguelo Mas, i vectorització informàtica d'Ainhoa Pancorbo Picó.

12. Intervenció dirigida per Alejandro García Sinner.

Figura 2. Can Rodon de l'Hort. Planta de les intervencions 2006-2013. Les construccions d'època altoimperial, dibuixades de color gris

blicana amb unes construccions de característiques similars a les documentades els anys 1997 i 1998 al sector de Ca l'Arnau i Can Mateu. Però, a més, en aquest cas, aquestes construccions estaven estructurades a partir d'un carrer (V-3) de cinc metres d'amplada, que anava en sentit nord-sud, situat aproximadament al centre del

solar. És precisament a l'extrem sud del recorregut d'aquest carrer on es registren les cotes més baixes de tot aquest terreny, fet que hauria facilitat l'evacuació de les aigües pluvials i residuals de les construccions de l'entorn.

Al cantó occidental del carrer, en la seva meitat sud, hi ha un parell de *domus* (D-4 i

D-5), construïdes amb parets que tenen una base de pedra i l'alçat de tovots, que normalment estan revestides de morter blanc. Aquest conjunt no ha estat encara excavat, per la qual cosa no se'n coneixen més detalls, tot i que la seva data d'abandonament podria estar dins el primer quart del segle I aC. Immediatament, a ponent d'aquestes estructures, el terreny s'aixeca una mica, però s'hi continuen trobant més estances relacionades amb la *domus* (D-5), en les quals ja s'han demostrat diverses fases constructives, tal com s'ha pogut veure en l'excavació d'una d'aquestes, on ha aparegut una estructura de drenatge composta per deu àmfores dels tipus Dressel 1A i vuit del tipus Dressel 1C (fig. 3) col·locades a tocar d'un mur que havia vençut i estava parcialment ensorrat. Les reformes successives d'aquest mur les demostra també l'existència de dues ofrenes fundacionals successives, la darrera de les quals consistent en les dues meitats (superior i inferior) tallades de la mateixa àmfora, del tipus Apani/Giancola 5B, on s'havien incinerat diversos elements. L'ofrena més antiga consisteix en un pou circular construït amb nanses d'àmfores itàliques tallades a mode de maons, però encara no s'ha excavat.

El cantó oriental del carrer el coneixem una mica millor, ja que, a banda dels treballs fets el 2006, aquesta part del jaciment ha estat objecte d'una segona campanya d'excavacions l'any 2013.¹³ Els resultats dels treballs indiquen que tota aquesta façana del carrer està ocupada per tallers de diferents tipus. Els dos àmbits més meridionals formen part d'un taller on es va treballar el ferro, en el qual s'han documentat el forn corresponent, així com altres elements funcionals per a aquest fi, a banda de multitud d'escòries d'aquest metall.

També a l'extrem septentrional d'aquest cantó del carrer s'han excavat i restaurat¹⁴ un parell de forns de tipus domèstic, un dels quals

fou construït en un moment força avançat de la vida de tot el conjunt, ja que el situem cap a la meitat del segle I aC. Aquesta cronologia coincideix amb la que s'ha detectat en els nivells d'abandó del conjunt d'estructures situades al quadrant sud-est de la parcel·la.

La continuïtat de les restes constructives d'època romana republicana fora del solar és força clara vers el sud-oest i, sobretot, vers el sud, dins la parcel·la que havia estat excavada per Rubio de la Serna. Això fou verificat completament durant la campanya del 2010,¹⁵ en la qual es va obrir una rasa en sentit nord-sud en aquest espai, que actualment funciona com a aparcament de vehicles, i es va poder comprovar la continuïtat del carrer d'època republicana vers el sud, ja que es va detectar la presència de la seva façana occidental, almenys durant un recorregut de trenta metres, i l'existència d'un possible carrer transversal (V-5), que marxava vers l'oest en un recorregut de vuit metres i mig. Tot això ens permet proposar la presència d'una *domus* més (D-8) similar a les D-4 i D-5, situada a partir de la cantonada sud dels carrers V-3 i V-5, i fins es podria hipotetitzar amb una altra *domus* més amunt de la D-8 i fins i tot en un carrer transversal entre D-4 i aquesta. Segurament, les construccions que Rubio de la Serna va trobar al segle XIX, a ponent de la necròpoli ibèrica, i també les trobades en els anys seixanta haurien d'estar relacionades amb les edificacions corresponents a la façana de la banda oriental del carrer V-3, com a continuïtat de les que nosaltres tenim a la parcel·la superior.

Els treballs del 2006 documentaren clarament l'extensió del carrer d'època romana republicana al llarg de quasi cinquanta metres, així com també una cantonada feta en biaix que proposa l'existència d'un carrer (V-4) en sentit E-W, que encara no podem visualitzar prou bé. De fet, el carrer V-3 només es veu clarament

13. Dirigida per Albert Martín Menéndez i Jordi Alemany Joaquina i feta en col·laboració amb la Universitat Autònoma de Barcelona.

14. Restaurat per ÀBAC, Conservació-Restauració.

15. Aquesta intervenció va quedar enregistrada en un capítol de la sèrie "Sota terra" de TV3.

resseguint la seva façana oriental, ja que a l'altre cantó del carrer encara no podem veure la meitat nord d'aquest recorregut, perquè es troba completament cobert de sediments de cronologia posterior. Aquests sediments se superposen, en molts punts, a les estructures d'època republicana en més de dos metres i no s'han extret perquè a sobre hi ha estructures d'època altimperial, que s'estenen, principalment, per tot el quadrant nord-oest de la parcel·la. De fet, aquestes terres d'aportació s'utilitzen per ampliar cap al sud una superfície construïda d'aquesta època que es trobaria en gran part sota la parcel·la situada immediatament al nord, en un terreny que es va aixecant paulatinament en direcció a l'actual plaça del poble.

Aquest conjunt d'estructures altimperials està compost per un mínim de quatre àmbits de grans dimensions, a banda d'altres de molt mal conservats situats més al sud i que en algun cas aprofiten estructures precedents. També es pot identificar, al cantó occidental, un espai força ampli, buit d'estructures, on es va trobar un *dolium in situ*, que fou excavat en una intervenció puntual l'any 2011.¹⁶ La cronologia d'abandó de tot aquest conjunt s'hauria de situar dins el segle II, mentre que la de començament és encara una incògnita, tot i que no podem descartar que aquesta instal·lació productiva hagi substituït la de Ca l'Arnau, situada a l'altre cantó de la riera, que finalitza la seva activitat a principis del segle I.

Aquest conjunt s'ha interpretat com a pertanyent a un centre productor de ceràmica, en el qual es fabricarien àmfors per a vi Dressel 2-3, vasets de parets fines, ceràmica comuna, *dolia* i material constructiu, però encara es desconeix on podrien estar ubicats els forns. Els treballs que s'han pogut fer són encara massa parcials, però fins al moment l'excavació en curs d'un àmbit que funciona com a ampliació d'una superfície de treball ha proporcionat un conjunt molt ric de materials locals i d'importació, que

s'hauria de situar vers l'any 70-75 dC (López Mullor, Martín Menéndez, 2010; Ferrer Jané *et al.*, 2011).

■ Ca l'Arnau - Can Mateu

L'any 2007, la Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya va concedir una subvenció a l'Ajuntament de Cabrera de Mar per solucionar el problema existent al clos de Ca l'Arnau i Can Mateu, on les restes arqueològiques que hi havia entre els banys públics i el forn de fabricació d'àmfors estaven colgades per sediments de més de quatre metres de potència, que s'havien de retirar abans de plantejar-se cap altra actuació.

Durant la intervenció, a més de l'extracció de terres, es va poder fer la neteja de la majoria de les estructures, amb l'objectiu de poder-les dibuixar, tot i que aquesta fita no es va poder assolir fins anys després i, de fet, encara queden alguns punts per acabar de dibuixar. L'objectiu de la intervenció no era començar a excavar els àmbits descoberts, però en alguns llocs concrets es va haver de treballar en alguns nivells d'abandó a causa de la fragilitat de les restes o perquè l'excepcionalitat de les troballes aconsellava no deixar-les exposades. Els resultats d'aquesta intervenció permeten veure, per primera vegada, la planta general de les estructures a la cota dels seus nivells d'arrasament (fig. 4),¹⁷ tot i que cal tenir present que, a banda de les estructures que encara no s'han dibuixat, hi ha molts llocs on les acumulacions de sediments amb material d'interès amaguen més construccions, les quals ara només intuïm. També es varen trobar algunes estructures d'època moderna, que tampoc hem inclòs en la planta que presentem, les quals no havien afectat gaire les construccions antigues.

Les estructures trobades es distribueixen resseguint el marge occidental de la riera, la qual,

16. Dirigida per Judit Vico Cortès. Fou enregistrada en un capítol de la sèrie "Sota terra" de TV3.

17. Direcció de la intervenció i muntatge de la planimetria d'Albert Martín Menéndez. Dibuix de camp de les campanyes 2007, 2011 i 2014 de Judit Vico Cortès i vectorització informàtica d'Ainoha Pancorbo Picó.

Figura 3. Ca l'Arnau - Can Mateu. Planta general de les intervencions 1997-2014

en alguns casos, les ha afectat de manera evident i estan encaixades entre aquesta i una progressiva elevació del terreny. L'aspecte general del conjunt i les seves cronologies són similars al que es va trobar durant les intervencions fetes els anys 1997 i 1998 al sector de Can Mateu, amb la lògica excepció del forn de fabricació d'àmfores i també d'algun punt concret, proper a aquesta àrea, on s'ha detectat alguna estructura de cronologia anterior a tota la resta.

El forn de fabricació d'àmfores ocupa l'extrem nord del solar i se superposa a estructures de cronologia anterior, que ja van ser detectades el 1997 i que, a diferència del que es va pensar inicialment, no tenen res a veure amb aquesta activitat productiva. De l'angle sud-oest del forn parteix un mur que sembla voler anar a buscar un altre mur en sentit perpendicular al primer, tot delimitant un espai, a l'interior del qual hi ha acumulacions importants de deixalles de producció amforal, generalment pertanyents a la forma Pascual 1. L'any 2014¹⁸ es va fer una nova intervenció en aquest clos arqueològic, que principalment va afectar l'espai del centre productor d'àmfores. Els treballs varen permetre localitzar, al cantó oriental d'aquest, una bassa de decantació amb les seves conduccions de sortida corresponents, una de les quals travessava el mur perimetral del complex. Aquesta instal·lació estava relacionada amb altres estructures pitjor conservades, que en part ja es coneixien de les rases de sondeig del 1997, entre les quals destaquen un pou i restes d'una habitació, on també hi havia conduccions de desguàs.

Al sud d'aquest espai que hem descrit hi ha un vial (V-7) en sentit est-oest de 2,6 metres d'amplada, on desguassa la bassa de decantació. Una petita part d'aquest vial ja fou excavada l'any 1997 i va donar com a fruit un abocament d'àmfores de la forma Dressel 1 ceterior (Martín Menéndez, 2004a, 406; Martín Menéndez, Garcia Roselló, 2007, 75). En l'estat actual de la recerca, no podem concretar gaire

cosa de l'entorn de la façana sud del vial, ja que en aquesta àrea hi ha acumulacions importants de deixalles amforals, que s'estenen cap el sud-est fins a cobrir estructures més antigues, com és el cas d'un abocament d'àmfores Tarraconense 1 excavat parcialment el 1997 (Martín Menéndez 2004a, 405; Martín Menéndez, Garcia Roselló, 2007, 76; López Mullor, Martín Menéndez, 2008, 48) i que en aquesta ocasió s'ha tornat a localitzar.

Les construccions situades més al sud presenten una orientació diferent de les precedents i corresponen clarament a una *domus* (D-6), de la qual coneixem bé una habitació pavimentada amb *opus signinum*, força malmesa per l'acció erosiva de la riera. Aquesta habitació, excavada ja el 1997, fou interpretada llavors, de manera errònia, com un *lacus* (Martín Menéndez, 2002, 227). Dins l'àmbit més occidental d'aquest grup constructiu es va trobar un abocador de deixalles de producció de vasos de parets fines de les formes Mayet 3, 3A i 14A, datat vers el 40 aC (López Mullor, Martín Menéndez, 2010a, 2011), el qual se superposava a altres nivells d'enderroc o d'abandó més extensos, que tindrien una datació provisional al voltant del segon quart del segle I aC. Durant la neteja dels paraments d'aquesta habitació va aparèixer trossegada, i segurament reutilitzada, una gàrgola en forma de cap de porc senglar de ceràmica de producció itàlica (fig. 5),¹⁹ que podria correspondre al brocal d'una font. El terreny situat més a ponent d'aquest conjunt arquitectònic és una mica més alt i no s'hi han documentat restes de construccions d'aquesta època, però sí una estructura de combustió circular d'època ibèrica, un pou i restes d'un angle d'una construcció d'època moderna.

El grup de construccions següent que tenim al sud torna a tenir una orientació similar a la que trobem al complex del forn, i particularment la del vial V-7. Es pot apreciar, a més, que l'espai entre aquest conjunt i el que tenim

18. Intervenció dirigida per Judit Vico Cortès i Albert Martín Menéndez i feta en col·laboració amb la Universitat Autònoma de Barcelona.

19. Model 3D de la peça fet per Eusebi García Biosca.

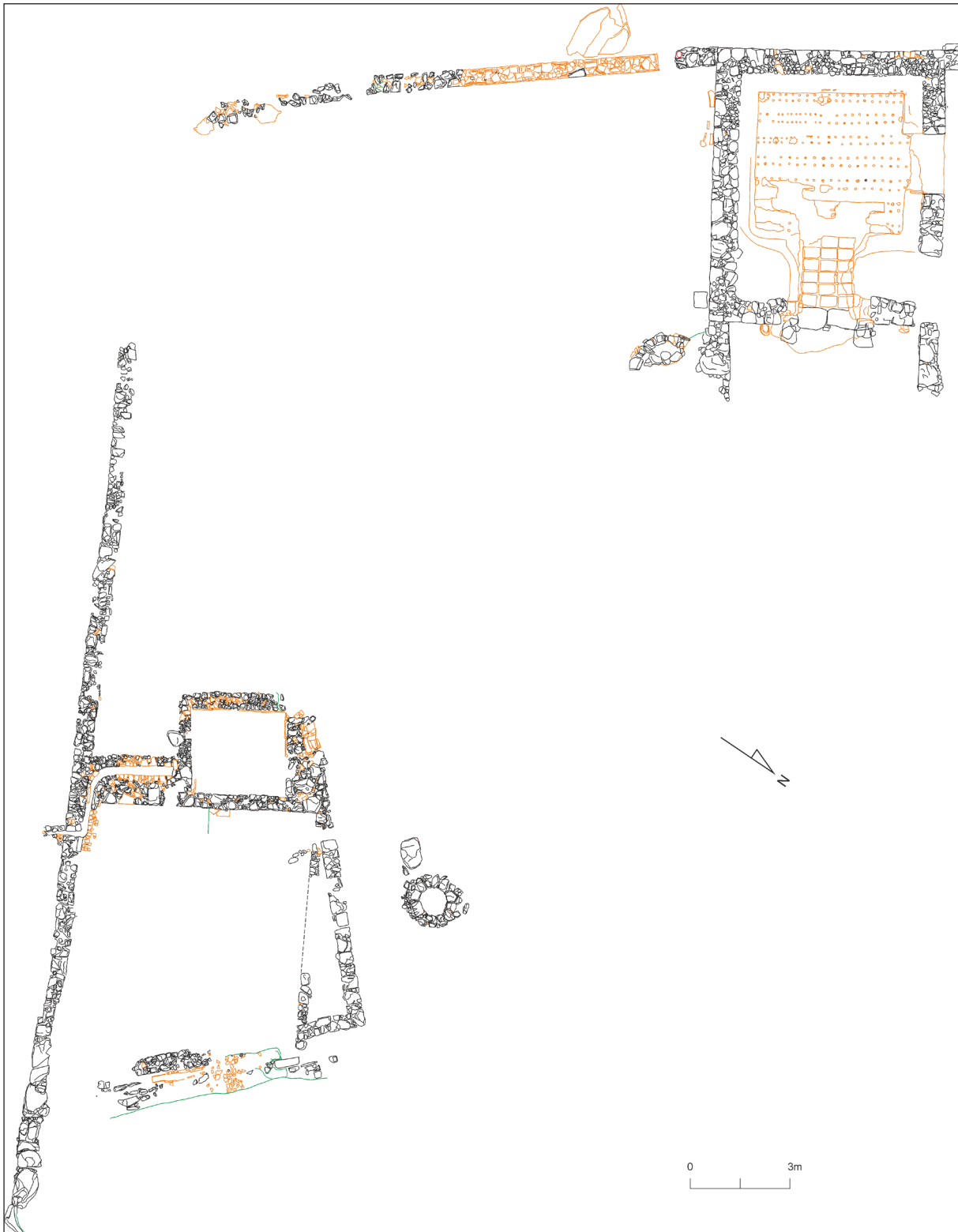

Figura 4. Ca l'Arnau - Can Mateu. Planta del sector del centre productor d'àmfores, 1997-2014

Figura 5. Ca l'Arnau - Can Mateu. Gàrgola itàlica en forma de porc senglar

immediatament al nord està lliure de construccions i que és una zona on hi ha molts abocaments de deixalles de producció amforal que encara no han estat excavats, per la qual cosa desconeixem què pot haver-hi a sota, però hi ha prou indicis per situar aquí un nou vial (V-8) entre els dos grups de construccions. Per altra banda, la part sud-oest d'aquest grup té encara molts sediments superficials, que segurament amaguen la continuïtat de les estructures en aquest lloc i la seva connexió amb el que hi ha més al sud. De fet, algunes de les estructures que encara no s'han dibuixat del jaciment són precisament les que hi ha entre aquest conjunt i les construccions situades més al sud.

Creiem que aquest grup d'habitacions s'ha d'interpretar com una *domus* (D-7) de format més gran que l'anterior, de la qual s'han pogut reconèixer alguns elements, com és el cas d'un enderroc de columnes fabricades amb *tegulae* trencada i recobertes amb morter, que se situa vers el centre-sud del conjunt, i, sobretot, l'habitació de l'extrem nord-est, que és on interpretem que hi hauria hagut el larari. Aquesta habitació fou parcialment excavada en dues curtes campanyes els anys 2010 i 2011,²⁰ durant les quals es va trobar, sota el nivell d'enderroc de la teulada, un altar amb una base quadrada de tres graons, sobre la qual hi havia una columna cònica de 63 centímetres d'alçada. A cada cantonada de la base del con hi havia una mena de nanseta decorada amb una petita cara, de les quals només se'n conservava una de sencera. L'excavació del nivell situat sota l'enderroc va oferir una datació de segon quart del segle I aC.

La part del jaciment situada entre aquesta *domus* i els banys públics és la que presenta una estructura més diferenciada de la resta, a banda de tenir una orientació constructiva també diferent. Per un cantó, tenim la continuació vers el sud-est de la façana de la *domus* D-7, que dona a la riera fins que troba un potent forn circular de 3,20 metres de diàmetre i d'utilitat encara desconeguda, però que es troba integrat

en les construccions que l'envolten per ponent. Aquest forn està segurament relacionat amb els àmbits documentats immediatament al sud-est, alguns dels quals foren excavats durant la campanya del 2014, i ens va proporcionar cronologies d'abandó de cap a principis del segle I aC. La part més meridional d'aquest conjunt, que encara no està reflectida al plànol adjunt, s'endinsa vers l'est, amb la qual cosa presenta afectacions provocades per la riera. Precisament, l'acció de la riera ha provocat també la destrucció d'algunes estructures situades al cantó oest d'aquestes i ha provocat, amb això, la desconexió d'aquest conjunt amb el que hi ha immediatament a ponent, que es troba a una cota sensiblement més alta i on es pot identificar la presència d'una cubeta revestida d'*opus signinum* i proveïda d'una canalització de desguàs feta amb *imbrices*.

El grup de construccions situat a l'oest de les que hem descrit sembla estar estructurat en dues línies d'àmbits rectangulars adossats, no gaire grans i difícils d'interpretar ara mateix com a cases com les que coneixem en altres punts del jaciment. De totes maneres si que sembla definir-se almenys una zona de pas (V-9) entre aquestes construccions i la que hi ha encara més a ponent, on ja sabem que el terreny s'enlaira progressivament, així com també cal suposar una altra zona de pas (V-10) entre aquesta part i el complex dels banys públics. De moment es desconeix la cronologia d'aquestes estructures, però a partir dels materials superficials podria estar dins el segon quart del segle I aC, tot i que tant les rases de sondeig fetes els anys 1997 i 1998 com els treballs del 2005 i el 2007 han posat de manifest l'existència de diverses fases de construcció successives, sobretot a l'extrem sud-est.

El darrer edifici que hem esmentat, que està situat a l'extrem sud-oest de tot aquest conjunt, presenta una cota de 2,5 metres per sobre el nivell dels banys públics i ja fou parcialment excavat el 1997. Es tracta d'un edifici de planta

20. Intervencions dirigides per Albert Martín Menéndez i Anna Artina. Les dues varen ser enregistrades en dos capítols de la sèrie de TV3 "Sota terra".

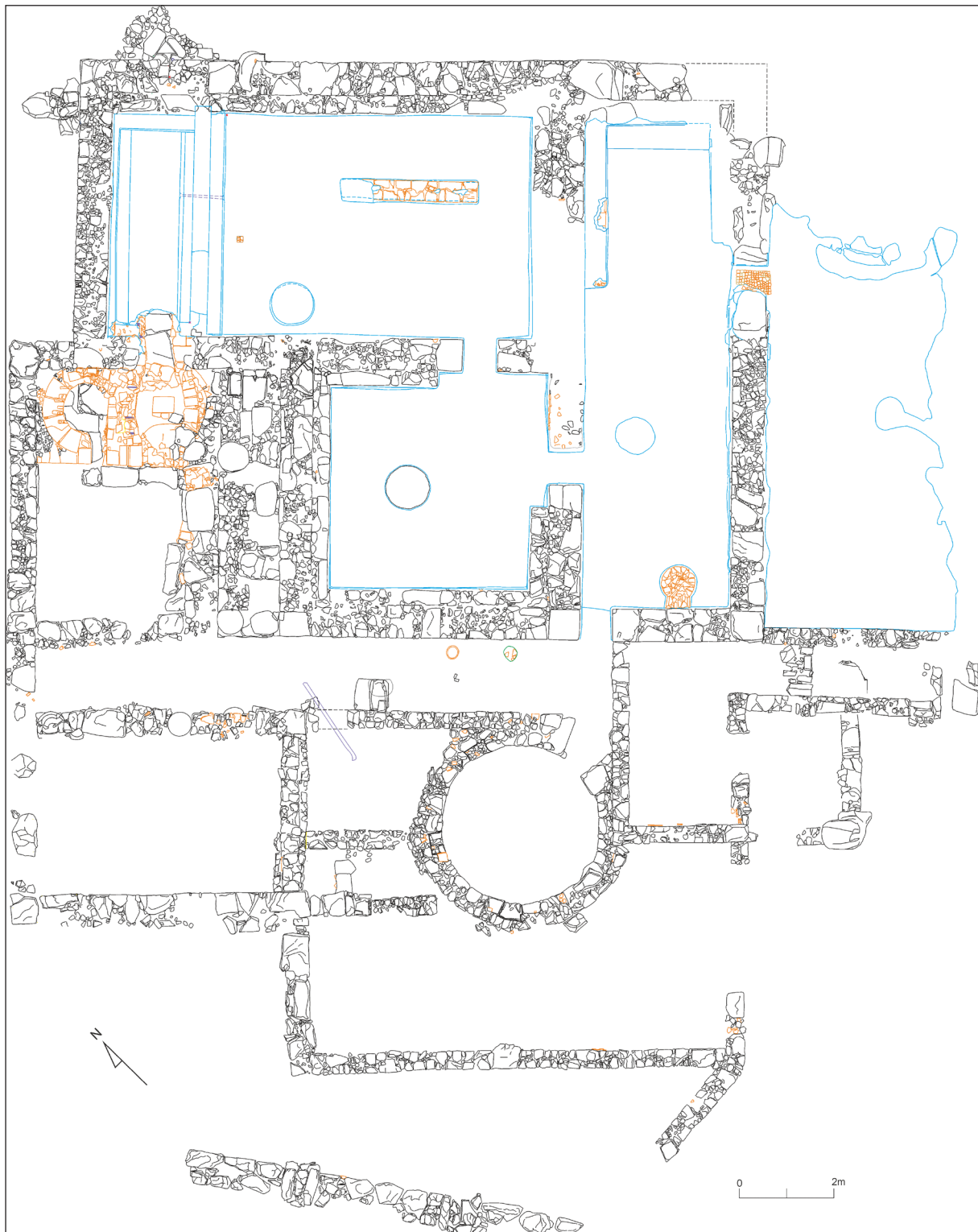

Figura 6. Ca l'Arnau - Can Mateu. Planta del banys públics d'Ilturo, 2010-2011

quadrangular d'uns cinc metres de cantó, en què el mur del sud-oest funciona també com a feixa de contenció del terreny i el frontal sud-est té una mena de vorera afegida, que delimita l'espai immediat. L'aspecte més notori, però, és la presència d'un podi o graó adossat a l'exterior de la façana nord-est, que recorda molt l'escala que constituïa l'accés al suposat temple de Can Masriera. La cronologia d'abandó d'aquesta construcció s'hauria d'establir dins el primer quart del segle I aC.

Ni la campanya del 2007 ni cap de les tres posteriors han tornat a practicar noves excavacions al complex dels banys públics, on només s'han fet els treballs necessaris de manteniment, neteja i consolidació d'estructures malmeses. Però aquestes noves intervencions sí que varen posar de manifest que les planimetries de què es disposava fins al moment, fetes els anys 1997 i 1998 en condicions molt difícils, s'havien d'actualitzar, completar i adaptar a la nova base topogràfica. Per fer-ho, entre els anys 2011 i 2012 es va dibuixar de nou tot el conjunt i es va corregir el que s'havia fet en la intervenció original i ja no es podia tornar a fer. El resultat d'aquesta tasca és la planta que ara podem presentar (fig. 6),²¹ que recull, per primer cop, la part occidental del complex. En paral·lel a tot això, es van iniciar la restauració, la classificació i l'inventari del material constructiu, de les motlures i, sobretot, dels tubs afusats de volta procedents del *tepidarium* i del *caldarium* dels banys públics, que s'havien recuperat durant les intervencions del 1997 i el 1998, però que no s'havien pogut investigar fins al moment. Aquesta tasca continua en procés encara avui dia.

Can Benet

El darrer sector que tractarem, el de Can Benet, ha estat excavat en tres campanyes ben

diferents, totes fruit de les circumstàncies urbanístiques del moment. Tot i que no volem ara explicar en detall els condicionants que han provocat aquest desenvolupament atípic de la investigació en aquest jaciment arqueològic, sí que en farem un resum, amb l'objectiu de fer entenedor tant el procés com la situació actual de les restes arqueològiques.

La primera intervenció, feta el 1999, fou provocada pel projecte de construcció d'un gimnàs a l'espai que hi havia entre la piscina municipal i la riera de Cabrera. Tot i que l'existència de restes arqueològiques en aquest lloc concret no era del tot desconeguda, la primera fase de l'obra, que consistia en la construcció d'un mur pantalla que envoltava tot el solar, es va fer sense cap tipus de control arqueològic. Seguidament, els treballs d'excavació²² es van limitar a l'interior del solar i van demostrar que els murs pantalla havien destruït totes les restes arqueològiques que havien trobat al seu pas. La intervenció va posar al descobert construccions de la mateixa època que les trobades els anys 1997 i 1998 a les parcel·les de Ca l'Arnau i Can Mateu, tot i que no totes eren del mateix tipus. D'aquest conjunt destacaven dues estances, pavimentades amb un *opus signinum* tessel·lat, d'un total de tres, pertanyents a una mateixa *domus*, que estava situada al cantó sud d'un carrer en sentit est-oest. Aquestes tres estances s'endinsaven sota el vial que delimitava pel sud la parcel·la, sense que es conegués l'extensió total que podien assolir, ja que, a més, havien estat tallades per la construcció del mur pantalla.

Amb posterioritat a aquesta primera intervenció, el consistori va desestimar la construcció del gimnàs i va sol·licitar un ajut FEDER per finançar un projecte de museïtzació de tot aquest conjunt, del qual no es coneixia encara l'extensió. Amb aquest objectiu es va fer una nova intervenció el 2002,²³ durant la qual es va poder comprovar que tota l'amplada del vial

21. La topografia ha estat feta per Lluís Sant Monrós, el dibuix de camp per Judit Vico Cortès i la vectorització informàtica per Albert Martín Menéndez.

22. Intervenció dirigida per Marc Jiménez Marzo.

23. Dirigida per Antoni Martín Oliveras i Albert Martín Menéndez.

situat immediatament al sud estava ocupada per construccions d'aquesta *domus*. També va quedar clar que, en direcció a la riera, les construccions havien desaparegut per culpa de l'erosió al·luvial. Cap a l'est i cap al sud no es va poder comprovar amb seguretat, tot i que cap estructura trobada durant la intervenció tenia continuïtat en aquestes direccions. La intervenció va excavar totes les restes situades sota el vial i va desmuntar fins a la cota de preparació de paviment el mur pantalla que havia destruït les restes l'any 1999. No va ser possible en aquesta ocasió excavar la superfície de la *domus* situada sota la vorera i, per tant, no es podia connectar el que es va trobar el 1999 amb l'excavació del 2002, cosa que feia gairebé impossible establir una interpretació estructural. Finalment, el projecte de museïtzació es va limitar al que hi havia a l'interior de la parcel·la excavada el 1999, mentre que les restes excavaades en aquell moment es van tapar de nou en espera d'un nou finançament que aconseguís la coexistència del vial i de les restes arqueològiques visitables sota seu. Aquell nou finançament, però, no es va aconseguir i les parts de paviments situades a l'interior del nou clos arqueològic varen quedar tapades amb geotèxtil i sauló, cosa que generava problemes constants de conservació a causa de l'aigua pluvial.

La situació es va tornar insostenible al llarg dels anys, ja que, a més de la degradació d'aquests paviments, el mur provisional de bigues de fusta que aguantava les terres situades sota el vial i impedia que caiguessin dins el clos arqueològic havia començat a cedir i, amb aquest, la vorera que tenia al damunt. Per això el 2013²⁴ es va decidir que, davant la impossibilitat de posar al descobert les restes de la *domus*, el millor que es podia fer era tapar-les definitivament, això sí, després d'excavar la part que faltava, és a dir, la situada sota la vorera que hi havia entre el vial i el clos arqueològic. Seguidament es construiria un nou mur

de formigó resseguint el carrer d'època antiga, per reduir així l'espai del clos arqueològic i tapar les parts de paviments trobats el 1999 sense afectar cap estructura antiga.

Una darrera dada que també cal tenir en compte és que l'any 2005 es va produir una intervenció preventiva a la parcel·la de Ca l'Espanyó,²⁵ situada a l'altre cantó de la riera de Cabrera, just al nord-est de Can Benet. En aquest lloc es varen excavar les restes, força malmeses, d'un mínim de tres àmbits contemporanis del grup d'habitacions trobat a Can Benet, que estaven construïts sobre altres nivells d'ocupació pertanyents al període ibèric ple. Aquest fet és força interessant, ja que amplia vers el sud l'ocupació al sector oriental de la riera gairebé en la mateixa mesura que al cantó occidental.

Les restes arqueològiques de Can Benet (fig. 7) consisteixen en una porció d'una trama urbana, de la qual es poden reconèixer dues parts ben diferenciades, que es troben separades per un vial (V-1) de tres metres d'amplada, que va en sentit est-oest. A la banda nord d'aquest carreró hi ha dos grups de construccions separades pel que podria semblar un altre vial en sentit nord, tot i que en aquest cas, hi ha molts indicis que aquest espai podria estar situat a l'interior d'un recinte construït que té la major part de les seves estances al cantó oest. Les construccions del cantó est constitueixen unitats d'una o dues habitacions en planta baixa, si és que no hi havia més estances cap a l'est que hagin desaparegut per culpa de la riera, des de la qual segurament s'accedia a l'interior dels immobles. En tres d'aquestes habitacions es pot identificar la posició de la llar de foc o la cuina, situada sempre a l'angle sud-oest de la cambra. La construcció del cantó oest està tallada pel mur pantalla del 1999 i consta d'un mínim de tres cambres, en una de les quals també hi hauria una llar de foc a la cantonada nord-est.

24. Intervenció dirigida per Albert Martín Menéndez i Judit Vico Cortès. La topografia ha estat feta per Lluís Sant Monrós, la fotogrametria per Joan Eusebi Garcia Biosca i la vectorització informàtica per Albert Martín Menéndez.

25. Intervenció dirigida per Oscar Varas Ranz i Vanessa Muñoz Rufo.

Figura 7. Can Benet. Planta general de les intervencions 1999-2013.
Els murs de traçat hipotètic, dibuixats de color gris

Al cantó sud del carreró hi ha la *domus* (D-3) que va motivar les intervencions del 2002 i el 2013. D'aquest edifici en coneixem una superfície d'uns dos-cents quaranta metres quadrats i li podem atribuir amb facilitat uns cent metres quadrats més si provem de restituir les habitacions que han desaparegut per l'acció de la riera i els conreus moderns. Però hem de suposar que la seva superfície total devia ser força més gran, tot admetent una major extensió vers l'oest o el sud.

Les quatre cambres situades al centre-nord del complex estan força ben conservades i en coneixem bé el perímetre. La més gran d'aquestes (número 2) té una superfície de 36 m² i se li endevina una gran entrada encarada al sud. El paviment d'*opus signinum*, de color vermellós, presenta una decoració que consisteix en una catifa de tesselles blanques i negres grans disposades de manera alterna amb una separació entre si d'uns nou centímetres, que al seu torn està envoltada pels quatre cantons per una línia de tesselles blanques grans. Al centre de l'habitació hi ha un emblema central rectangular de 143 x 275 cm amb un dels cantons curts mirant cap a la porta. La decoració de l'emblema consisteix en un rectangle de tesselles blanques petites que envolta una sanefa de creus gammades enllaçades, també feta de tesselles blanques petites, que al seu torn envolta una catifa de rombes, feta també amb tesselles idèntiques, menys les que hi ha en cada intersecció dels rombes, que són tesselles negres petites. Ateses les dimensions de l'àmbit, aquest podria ser interpretat com un triclini.

La cambra 3, situada al cantó oest de l'anterior, té una superfície de 21 m² i presentava un paviment d'argila o terra premada, del qual queden algunes restes als angles de la banda est. S'hi accedia des del sud per una porta d'un metre i mig d'amplada propera a la cantonada sud-oest.

Al cantó est de l'habitació gran hi ha dues estances més petites. La més septentrional és l'habitació 4, de només 10 m², rectangular i pavimentada amb un *opus signinum* que presenta una superfície amb un acabat vermell molt fi, sense cap decoració. L'entrada a aquesta habitació s'hauria fet des de l'habitació més gran.

Al sud de l'anterior hi ha una habitació (5) quadrangular de 16 m² completament oberta pel cantó sud, en el qual no hi ha paret i el paviment s'adossa directament al paviment de la següent per mitjà de la mateixa línia de tesselles petites que envolta tot l'esquema decoratiu, consistent en una catifa de creus gammades enllaçades. Tot això està envoltat pels tres cantons, on no hi ha la porta, per una línia de tesselles petites espaciades. Però l'aspecte més notori d'aquest paviment és que s'ha fet amb un morter de calç al qual s'han barrejat, en lloc de l'habitual ceràmica triturada, escòries procedents d'un taller de forja. El resultat d'aquest treball ha estat l'obtenció d'un paviment de color negre metàl·lic, ben allisat, sobre el qual destaquen, de forma evident, les tesselles blanques de la seva decoració. En aquesta habitació, a més, trobem una particularitat, i és que el paviment es queda a 62 cm del mur oest de l'habitació i deixa aquest espai lliure, com si una estructura feta amb material que ha desaparegut estigués adossada a la paret. Aquesta circumstància ens fa proposar que en aquest espai hi podia existir una escala d'accés a la planta superior de l'immoble, que recolzaria sobre aquesta paret oest.

Immediatament al cantó est d'aquestes dues habitacions, l'estat de conservació canvia radicalment a causa de la destrucció provocada per la riera. Aquí podem intuir només l'existència d'una nova habitació (7), gràcies a la conservació parcial del mur de tancament sud i d'alguns fragments escadussers de paviment d'*opus signinum* tessel·lat que hi ha prop d'aquest mur i del que el separa de l'habitació 5. Poca cosa es pot dir de les característiques decoratives d'aquest paviment, excepte que té tesselles blanques petites. Les parts nord i est de l'habitació han desaparegut i les seves dimensions les proposem a partir de la simetria del cantó oposat de la *domus*.

Totes les habitacions amb paviments tessel·lats s'obren a un passadís (8), que també té un *opus signinum* de color vermellós decorat amb una catifa de tesselles blanques i negres grans disposades de manera alterna amb una separació entre si d'uns set centímetres, molt similar a la de l'habitació més gran. El passadís té unes

dimensions conservades de 13,25 x 3,25 metres, amb una superfície d'uns quaranta quatre metres quadrats.

Al cantó sud del passadís 8 només coneixem una habitació (6) de 12,5 m², que s'obre també a aquest, de la qual conservem tot el seu perímetre rectangular, malgrat que l'estat de conservació del paviment és deficient, amb l'*opus signinum* parcialment enfonsat i força desgastat. Tot i això, podem reconstruir-ne el programa decoratiu, una mica diferent dels anteriors, que consisteix en una sanefa composta de l'alternança de creus gammades enllaçades fetes amb tesselles blanques petites i quadrats de tesselles negres petites que en tenen una de blanca petita al centre. La sanefa està emmarcada per una alineació de tesselles negres petites i envolta un espai rectangular amb alineacions alternes, en sentit est-oest, de tesselles blanques i negres grans. Aquesta extensió envolta, al seu torn, una catifa de rombes feta amb tesselles blanques petites, llevat de les que hi ha en cada intersecció dels rombes, que són tesselles negres petites. En aquesta habitació es va recuperar una gran quantitat de revestiments de morter blanc procedents de les parets i segurament també del sostre, alguns dels quals semblaven estar decorats amb algun tipus de motllurat. En aquests elements no hi havia cap resta de color.

A l'est d'aquesta habitació, el terreny presentava una forta erosió produïda segurament pels conreus moderns, que haurien destruït les pavimentacions que podia haver-hi hagut, tal i com fa suposar l'escampall de restes de morter i fragments d'*opus signinum* que es varen documentar. Al cantó oest sí que es va documentar un mur que marxava en aquest sentit, sense que puguem definir a quin tipus d'àmbit (9) podria correspondre, i també en aquesta part es varen recuperar nombrosos elements arquitectònics fets amb morter i ceràmica retallada, molts dels quals tenien superfícies corbes, que actualment estan en estudi.

L'àmbit situat a l'extrem nord-oest del conjunt, també pavimentat amb un *opus signinum* tessellat (1), havia estat tallat al seu cantó oest pel mur pantalla del 1999, amb la qual cosa no se'n podia comprovar el límit per aquella

banda. És per això que les seves mides (8,5 x 1,8 metres) s'han hagut de reconstruir partint del desenvolupament del seu programa decoratiu, que està compost per l'acostumada catifa de rombes envoltada d'una sanefa composta alternament de creus gammades enllaçades fetes amb tesselles blanques petites i quadrats de tesselles blanques petites que en tenen una de negra petita al centre.

Les dimensions que té aquest àmbit li donen una atribució clara de zona de pas, a la qual cosa cal afegir el fet que el límit sud del paviment no és una paret, sinó que només hi ha una mitja canya de 53 cm d'amplada que el separa d'una zona sense pavimentar. A més, s'ha pogut detectar que aquesta mitja canya gira cap al nord resseguint el límit del paviment també pel cantó oest, fet que accentua el caràcter de passadís d'aquest àmbit.

La cronologia d'aquesta *domus* i, sobretot, la del seu moment de construcció encara estan en revisió, així com l'estudi de l'escàs mobiliari ceràmic. Però, de manera preliminar, sembla que hauria d'estar dins la segona meitat avançada del segle II aC. Les decoracions dels paviments també semblen aportar una cronologia similar, si tenim en compte els paral·lels a la península Itàlica en edificis republicans trobats a Roma, Anzio, Ostia i Tivoli (Morricone Matini, 1971).

Amb les restes constructives que conservem d'aquesta *domus*, es fa difícil fer una hipòtesi de restitució de tot el conjunt, però hi ha alguns elements que ens poden orientar en aquesta tasca. Podem reconstruir la prolongació de la *domus* vers l'est a l'espai de l'àmbit 7 basant-nos en el concepte de simetria i en les dimensions de l'àmbit 3. A partir d'aquí, la cosa és molt més hipotètica, però si interpretem l'àmbit 8 com l'eix vertebrador de l'edifici, al qual s'obren de manera evident els àmbits 3, 2 i 5, podríem també suposar que aquest darrer constituiria una de les *alae* de la *domus* i, per tant, n'hi hauria d'haver una altra d'oposada, de la qual tampoc hi ha cap rastre. A més, l'espai situat a l'extrem est del passadís central, del qual no conservem quasi res, podria ser similar al que hi ha entre el 3 i el 6. Finalment, queda el curiós àmbit 1, que constitueix un passadís obert vers l'oest que, si volem, podríem fer gi-

Figura 8. Localització de les restes arqueològiques d'Ilturo sobre la base topogràfica, de color gris

rar en el seu extrem nord primer vers l'oest i després vers el sud, tot envoltant un espai obert o enjardinat.

L'estructura resultant és poc convencional i és difícil d'encaixar en una tipologia concreta. No tenim prou arguments com per establir correctament l'existència o la ubicació de l'*atrium*, ni tampoc compleix els condicionants per associar-la al tipus *cauaedium* (Jolivet 2011, 29-53), si li suposéssim una major extensió vers el sud o vers l'oest. De fet, la situació de les *fauces* és una incògnita, ja que, si estiguessin cap al sud, la part que conservem seria la situada més a l'interior, mentre que si l'entrada fos des de l'oest, l'àmbit 1 hauria jugat un paper fonamental en l'accés al conjunt. El que sí sembla prou clar és que a la part conservada no hi ha cap accés des del vial que hi ha al nord.

Conclusions

Ja se sabia que el jaciment conegut originàriament amb els noms de Ca l'Arnau i Can Mateu abastava una extensió major que la detectada en un primer moment. La seva continuïtat cap al nord era evident, on es coneixien estructures al barri de la Guardiola (Barral Altet, 1978, núm. 80), i en direcció sud també se sabia de troballes durant la construcció del poliesportiu municipal, en els anys vuitanta (Garí Lleixa, 1983). Tot i així, un cop vist el tipus d'assentament de què es tractava, era lògic pensar que la superfície hauria de ser força més gran, encara que no es podia saber en quina mesura, ni tampoc si les restes s'haurien conservat.

Els treballs dels anys posteriors, i sobretot les campanyes d'excavació dutes a terme a Can Rodon de l'Hort, han deixat clar que el jaciment romà republicà d'Ilturo és present també al cantó oriental de la riera de Cabrera i que ocupa la part més plana d'aquesta zona de la vall (fig. 8). Actualment, l'extensió que sabem que podria abastar aquest jaciment supera clarament les tres hectàrees i no podem,

per ara, posar-li uns límits clars per cap dels cantons. Només es pot apuntar que pel centre-nord les construccions medievals i modernes del voltant de l'església parroquial poden haver eliminat les restes més antigues, i que encara més al nord l'excavació de l'abocador de producció d'àmfores de Can Pau Ferrer (Martín Menéndez, 2004b) no va detectar construccions d'aquest tipus. També vers el nord-est, no està clar si les restes que es van trobar durant la intervenció del carrer Sant Vicenç dels anys 2008 i 2009²⁶ les hem de veure com elements aïllats o com a part de la trama urbana d'Ilturo. El mateix es pot dir de les restes trobades l'any 2000 a Can Sala (carrer Agustí Vendrell, 4), que són les situades més al sud de totes.

La intervenció del 2007 a Ca l'Arnau - Can Mateu ha permès documentar amb claredat la tipologia de l'assentament i reafirmar el seu caràcter urbà i residencial. També els treballs fets a Can Rodon de l'Hort ens demostren aquest mateix tipus d'entorn, el qual, a més, en aquest cas, està estructurat a partir de carrers que s'estenen clarament vers el sud i que ens adverteixen de la possibilitat de troballes d'entitat als espais sense edificar que hi ha entre la masia de Can Rodon de l'Hort i l'edifici de l'ajuntament de Cabrera de Mar. De fet, aquest espai només està travessat pel vial que ressegueix el traçat original del torrent de Sant Feliu, que és l'únic element clar que pot haver condicionat la conservació de les restes.

Totes les intervencions que s'han fet a Ilturo han aportat una ingent quantitat de monedes d'aquesta seca, però continuem sense poder ubicar físicament el lloc concret on es produïen. Actualment s'ha avançat força en l'estudi del material numismàtic, del qual es desprenen dades interessants, com per exemple que a Ilturo, dels tres grups d'emissions de monedes successives que es coneixen, la darrera ja no es troba a l'assentament i també que, quantitativament, la segona seca representada és la d'Ausesken (Sinner, Martí Garcia, 2012; Sinner, 2012; Sinner, 2013).

26. Intervenció dirigida per Alejandro García Sinner.

La singularitat de les construccions d'Ilturo és de sobres coneguda gràcies als seus banys públics i, encara ara, l'estudi tant dels tubs afusats procedents dels sostres del *tepidarium* i del *caldarium* com de les restes del cel ras de l'*apodyterium* està aportant moltes dades sobre els detalls arquitectònics d'aquest edifici. També en altres sectors de l'assentament han aparegut construccions i troballes rellevants, com és el cas del possible temple de Can Masriera i, sobretot, de la *domus* de Can Benet, on la presència d'un mínim de sis paviments d'*opus signinum* tessel·lat, un dels quals fet amb una tècnica del tot inusual, ens parla d'un més que evident poder adquisitiu del propietari de la casa.

La presència d'aquests paviments decorats són l'element distintiu d'aquesta *domus* enfront d'altres construccions d'aquest tipus, tant a Ca l'Arnau - Can Mateu com a Can Rodon de l'Hort, tot i que cal tenir en compte que aquestes altres no han estat encara excavades i, per tant, no sabem si s'hi poden produir troballes d'aquest tipus. Ara bé, sí que es pot intuir que el que s'ha conservat a Can Benet ha de pertànyer a una *domus* de format sensiblement més gran que les que s'han detectat a la resta d'Ilturo. Malauradament, la poca entitat de l'estratigrafia que hi ha a Can Benet ens perjudica força a l'hora de tractar el tema de si existeix algun tret diferencial en el seu mobiliari que ens doni indicis sobre la gent que la va ocupar, i si aquests tindrien algun tret distintiu envers la resta. Ara per ara, ens hem de quedar en la proximitat constructiva que hi ha entre els seus paviments i els que es troben a la península Itàlica.

Per altra banda, en el cas de Ca l'Arnau - Can Mateu, i també a Can Rodon de l'Hort, la majoria dels grafitis que hi ha sobre vaixel·la ceràmica semblen estar fets amb caràcters ibèrics, i no pas llatins, però aquí també cal tenir en compte que molts vénen de nivells superficials. Segurament quan s'excavin més nivells d'habitació en aquests dos sectors es podrà avançar més en aquest camp d'investigació.

Les noves intervencions també han proporcionat noves dades cronològiques, però contínuem sense tenir gaire informació dels nivells

fundacionals. La *domus* de Can Benet ha ofert molt poc mobiliari associat i en el cas de Ca l'Arnau - Can Mateu i Can Rodon de l'Hort, el tipus d'intervenció practicada no ens ha aportat gaires dades en aquest sentit. Amb tot, s'ha pogut detectar la presència de nivells d'època ibèrica, normalment de finals de segle III aC, en alguns punts concrets de Ca l'Arnau - Can Mateu, Can Benet i Can Masriera. Aquest últim és particularment interessant, ja que aquests nivells estan immediatament a sota de les construccions d'època republicana.

Respecte a les cronologies finals d'Ilturo, sí que podem oferir més dades que confirmen generalment les cronologies ja conegudes, com és el cas dels nivells d'abandó de Can Masriera vers el 100-80 aC, o també altres conjunts de cronologia similar o ja del segon quart de segle I aC, documentats a Can Rodon de l'Hort i Ca l'Arnau - Can Mateu. En aquests dos llocs s'ha detectat també una continuïtat de l'ocupació, que pot arribar a la meitat del segle I aC, ja sigui relacionada amb el forn de producció d'àmfores de Ca l'Arnau o amb el taller excavat el 2010 a Can Rodon de l'Hort.

L'ocupació posterior a l'assentament d'Ilturo, o almenys la seva transformació en un establiment de caire més rural, industrial o productiu, s'ha anat definint amb les noves intervencions. A una fase de petites instal·lacions que produïen àmfores Dressel 1 citèria, com les de Can Pau Ferrer i Ca l'Arnau, sembla succeir-la un engrandiment continu de les instal·lacions i un increment de la producció, amb les àmfores Tarraconense 1 i Pascual 1, fet que ja detectem en el cas del forn de Ca l'Arnau. Finalment, amb la producció de les Dressel 2-3, la superfície ocupada esdevé força més gran, com podem observar a Can Rodon de l'Hort, i no es pot descartar que en aquest moment no estigui acompanyada també d'una part residencial, tal i com demostra el mobiliari recuperat en alguns farciments d'aquest sector. La cronologia final d'aquest darrer centre productor sembla que pot arribar a la meitat del segle II, ja que no s'han trobat proves de la seva continuïtat en moments posteriors, com els que es detecten al jaciment proper de Can Modolell.

Bibliografia

- BARBERÀ FARRAS, Josep (1968). “La necròpolis ibèrica de Cabrera de Mar (Colecció Rubio de la Serna)”, *Empúries*, 30, Barcelona, p. 97-150.
- BARBERÀ FARRAS, Josep (1969-1970). “La necròpolis ibèrica de Cabrera de Mar (Excavació 1968-1969)”, *Empúries*, 31-32, Barcelona, p. 169-189.
- BARBERÀ FARRAS, Josep (1970). *La necròpolis ibèrica de Cabrera de Mar*, Institut de Prehistòria i Arqueologia, monografies, 34, Barcelona.
- BARRAL ALTET, Xavier (1978). *Les mosaïques romanes et médiévales de la regió Laietania (Barcelone et ses environs)*, publicacions eventuales, Universitat de Barcelona, Institut d’Arqueologia i Prehistòria, Barcelona.
- BRUNET BELLET, Joseph (abril 1885). “Excursió particular a Cabrera y nous descobriments de antiguetats ante-romanas. Dia 8 d’abril de 1885”, *Butlletí mensual de la Associació d’excursions catalana*, any VIII, núm. 79, p. 80-88.
- FARELL GARRIGÓS, David; LÓPEZ-VINYALS, Josep (2004). *L’arqueologia a Cabrera de Mar. IV – La necròpolis ibèrica de Can Rodon de l’Horta*, Fundació Burriac, Secció d’Arxiu i Documentació, Col·leccionable núm. 13, Cabrera de Mar.
- FERRER JANÉ, Joan; MARTÍN MENÉNDEZ, Albert; SINER, Alejandro G. (2011). “Una tortera amb inscripció ibèrica de can Rodon de l’Hort (Cabrera de Mar)”, *Sylloge Epigraphica Barcinonensis*, IX, Barcelona, p. 7-27.
- GARÍ LLEIXA, Rosa Isabel (1982-83). “Troballes a Can Benet (Cabrera de Mar)”, *Noticiari Arqueològic, Laietania* 2-3, Mataró, p. 287.
- CELA ESPÍN, Xabier; ZAMORA MORENO, Dolors; REVILLA CALVO, Victor (2002). “El jaciment de l’Hostal (Cabrera de Mar, Maresme)”, *Laietania*, 13, Mataró, p. 49-67.
- GARCIA ROSELLÓ, Joaquim; ZAMORA MORENO, Dolors (1993). “La vall de Cabrera de Mar. Un model d’ocupació del territori a la Laietania ibèrica”. *Laietania*, 8, Mataró, p. 147-178.
- GARCIA ROSELLÓ, Joaquim; MARTÍN MENÉNDEZ, Albert; CELA ESPÍN, Xabier (2000). “Nuevas aportaciones sobre la romanización en el territorio de Ilturo (*Hispania Tarraconensis*)”, *Empúries*, 52, Barcelona, 2000, p. 29-54.
- JOLIVET, Vicent (2011). *Tristes portiques: sur le plan canonique de la maison étrusque et romaine des origines au principat d’Auguste (VIe-Ier siècles av. J.-C.)*. Bibliothèque des Écoles française d’Athènes et de Rome, 324, Roma.
- LÓPEZ MULLOR, Alberto; MARTÍN MENÉNDEZ, Albert (2006). “La production d’amphores gréco-italiques, Dressel 1, Lamboglia 2 et Tarraconaise 1 à 3 en Catalogne, typologie et chronologie”. *SFE-CAG. Actes du Congrès de Pézenas, 25-28 mai 2006*, Marseille, p. 441-460.
- LÓPEZ MULLOR, Alberto; MARTÍN MENÉNDEZ, Albert (2007). “Tipologia i datació de les àmfors tarraconenses produïdes a Catalunya”, López Mullor, A.; Aquilué, X. [coords.], *La producció i el comerç de les àmfors de la província Hispania Tarraconensis, Homenatge a Ricard Pascual i Guasch*, Monografies, 8, Museu d’Arqueologia de Catalunya – Barcelona, Barcelona, p. 33-94.
- LÓPEZ MULLOR, Alberto; MARTÍN MENÉNDEZ, Albert (2010a). “Productions de céramique à parois fines dans l’agglomération italique d’Ilturo (Cabrera de Mar, Barcelone)”. *SFE-CAG. Actes du Congrès de Chelles, 2010*, Marseille, p. 655-664.
- LÓPEZ MULLOR, Alberto; MARTÍN MENÉNDEZ, Albert (2010b). “Un nuevo centro productor de ánforas tarraconenses, paredes finas y otras cerámicas en Can Rodon de l’Hort (Cabrera de Mar, Barcelona)”. *REI CRETARIÆ ROMANÆ FAVORVM ACTA* 41, p. 397-410.
- LÓPEZ MULLOR, Alberto; MARTÍN MENÉNDEZ, Albert (2011). “Les produccions de ceràmica

- romana de parets fines al nucli itàlic d'Ilturo (Cabrera de Mar)", *Estudis d'Arqueologia i d'Història de Cabrera de Mar*. MODOLELL ROS, JOSEP MIQUEL (Ed.), Cabrera de Mar, p. 17-43.
- MARTÍN MENÉNDEZ, Albert (2000). "Las termas republicanas de Cabrera de Mar (Maresme, Barcelona)", *II Coloquio Internacional de Arqueología de Gijón. Termas Romanas en el Occidente del Imperio*. Gijón 1999, Gijón, p. 157-162.
- MARTÍN MENÉNDEZ, Albert (2002). "El conjunt arqueològic de Ca l'Arnau (Cabrera de Mar, Maresme). Un assentament romanorepublicà", *Tribuna d'Arqueologia 1998-1999*, Barcelona, p. 211-228.
- MARTÍN MENÉNDEZ, Albert (2004a). "Intervencions arqueològiques a Ca l'Arnau - Can Mateu (Cabrera de Mar, Maresme), 1997-1998", *Actes de les Jornades d'Arqueologia i Paleontologia 2001. Comarques de Barcelona 1996-2001. La Garriga, 29 i 30 de novembre, 1 de desembre de 2001, volum 2*, Barcelona, p. 376-407.
- MARTÍN MENÉNDEZ, Albert (2004b). "Can Pau Ferrer (Cabrera de Mar, Maresme) 1997", *Actes de les Jornades d'Arqueologia i Paleontologia 2001. Comarques de Barcelona 1996-2001. La Garriga, 29 i 30 de novembre, 1 de desembre de 2001, volum 2*, Barcelona, p. 409-422.
- MARTÍN MENÉNDEZ, Albert (2009). "Can Rodon de l'Hort", un nou espai arqueològic a Cabrera de Mar", *D'Ilturo a Iluro, de Cabrera de Mar a Mataró. Dades sobre el naixement i desplaçament d'una ciutat romana*, MODOLELL ROS, Josep Miquel (Ed.), Cabrera de Mar, p. 101-112.
- MARTÍN MENÉNDEZ, Albert; GARCIA ROSELLÓ, Joaquim (2002). "La romanización en el territorio de los layetanos y la fundación de Iluro (Hispania Tarraconensis)", Valencia y las primeras ciudades romanas de Hispania, València, p. 195-204.
- MARTÍN MENÉNDEZ, Albert; GARCIA ROSELLÓ, Joaquim (2007). "La vall de Cabrera de Mar. Focus inicial de la producció vitivinícola a Laietània", *Pottery Workshops and Agricultural Productions. Studies on the Rural World in the Roman Period*, 2, Girona, p. 69-82.
- MORRICONE MATINI, M.L. (1971). *Mosaici antichi in Italia. Studi monografici. Pavimenti di signino repubblicani di Roma e dintorno*, Istituto poligrafico dello stato, Roma.
- PÉREZ-SALA RODÉS, Marianna; GARCIA ROSELLÓ, Joaquim (2002). "El jaciment arqueològic del Mas Català. Un assentament rural d'època ibèrica a la vall de Cabrera de Mar", *Laietania*, 13, Mataró, p. 5-48.
- PELLICER PAGÉS, Josep Maria (1887). *Estudios histórico-arqueológicos sobre Iluro, antigua ciudad de la España Tarraconense, región Layetana*, Mataró.
- RUBIO DE LA SERNA, Juan (juliol-agost 1886). "Últimas excavaciones en la necrópolis ante-romana de Cabrera de Mataró", *Butlletí mensual de la Associació d'excursions catalana*, any IX, núm. 94 i 95, p. 133-137.
- RUBIO DE LA SERNA, Juan (maig-juliol 1887). "Más monedas y otros objetos de la necrópolis de Cabrera", *Butlletí mensual de la Associació d'excursions catalana*, any X, núm. 104, 105 y 106, p. 96-105.
- RUBIO DE LA SERNA, Juan (1888). "Noticia de una necrópolis ante-romana descubierta en Cabrera de Mataró (Barcelona) en 1881", *Memorias de la Real Academia de la Historia*, tomo XI, Madrid.
- RUBIO DE LA SERNA, Juan (1889). "VI. Antigüedades descubiertas últimamente en Cabrera de Mataró", *Boletín de la Real Academia de la Historia*, tomo 14, Madrid.
- SERRA RÀFOLS, Josep de Calasanz (1 agost 1926). "La collecció Rubio de la Serna al Museu de Barcelona", *Gasetta de les Arts*, any 3, 54, Barcelona, p. 3-5.
- SERRA RÀFOLS, Josep de Calasanz (1928). *Forma Conventvs Tarraconensis I: Baetulo - Blanda*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.

- SERRA RÀFOLS, Josep de Calasanz; ALMAGRO, M.; COROMINAS, J. (1945). *Carta Arqueológica de España*. Barcelona, CSIC, Madrid, 89.
- SINNER, Alejandro G. (2012). “La ceca de Ilturo. Estado de la cuestión”, Sinner, Alejandro G. [ed.], *La moneda de los íberos. Ilturo y los talleres layetanos*, Barcelona, p. 55-71.
- SINNER, Alejandro G.; MARTÍ GARCIA, Carles (2012). “La circulación monetaria en el valle de Cabrera de Mar (El Maresme, Barcelona)”, Sinner, Alejandro G. [ed.], *La moneda de los íberos. Ilturo y los talleres layetanos*, Barcelona, p. 72-83.
- SINNER, Alejandro G. (2013). “La difusión de las emisiones ibéricas layetanas”, *Saguntum* P.L. A.V.), 45, Valencia, p. 171-192.
- VERDAGUER, Alvar (novembre-desembre 1884). “Excursió col·lectiva á Caldetas y á Sant Andreu de Llevaneras, y visita á la collecció de D. Joan Rubio de la Serna (Antiguetats ante-romanas de Cabrera)”, *Butlletí mensual de la Associació d’excursions catalana*, any VII, núm. 74 i 75, p. 231-245.
- VINYALS CORTÉS, Josep (1996). “Notícia sobre unes troballes de materials arqueològics a Can Rodon de l’Hort (Cabrera de Mar)”, *XIII Sessió d’Estudis Mataronins*. Ed. Museu-Arxiu de Santa Maria, Mataró, p. 203-213.